

Stručni rad

ADAPTIVNO PONAŠANJE DJECE

Petra Obermajer, mag. psih.
Osnovna škola Gradec, Litija

Sažetak

Adaptivno ponašanje predstavlja vještine koje su pojedincu neophodne da bi funkcionirao u svakodnevnom životu i uspješno se odazvao na zahtjeve svoje socijalne okoline. Riječ je o karakterističnom ponašanju pojedinca, a ne samo o njegovoj sposobnosti, pa je pri procjenjivanju potrebno razlikovati sposobnost pojedinca da se ponaša na određeni način ili obavlja određenu aktivnost od učestalosti iskazivanja ponašanja ili aktivnosti. Procjena adaptivnog ponašanja važan je dio tretmana i planiranja pomoći djeci s raznim teškoćama koje utječu na njihovo svakodnevno funkcioniranje. Na ovaj način dobivamo podatke o tome koliko je dijete samostalno, što nam može poslužiti kao polazište za formuliranje odgojno-obrazovnih ciljeva i terapijskih programa te praćenje napretka djeteta u područjima samostalnosti i učinkovitosti. Učinkovito i neovisno adaptivno ponašanje u ranom i srednjem djetinjstvu bitno je za daljnji razvoj. Eventualne teškoće u navedenim područjima razvoja potrebno je otkriti i tretirati rano kako bismo djeci mogli ponuditi odgovarajuću pomoć i podršku u usvajanju pojedinih vještina, koje su im ključne za svakodnevno funkcioniranje kako u kućnom okruženju, tako i u vrtiću te školi.

Ključne riječi: djeca s posebnim potrebama, konceptualne vještine, socijalne vještine, praktične vještine.

1. Uvod

Pojedinac mora steći mnoge adaptivne vještine kako bi učinkovito i samostalno funkcionirao u svakodnevnom životu [9]. Onima koji imaju nedostatke odnosno deficite u određenim područjima adaptivnih vještina moglo bi se dogoditi da dožive širok spektar poteškoća u svakodnevnim situacijama [7], kada neće biti u stanju uspješno odgovoriti na zahtjeve okoline bez pomoći drugih. Djeca kod koje se iz različitih razloga manifestiraju veći problemi s adaptivnim ponašanjem mogu biti manje uspješna u suočavanju sa svakodnevnim životnim zadaćama i aktivnostima, kao što su briga o sebi, svom zdravlju i sigurnosti te općenito funkcioniranje kod kuće, u vrtiću, školi te u širem socijalnom okruženju, uključujući vršnjačke odnose [8]. U školi se često bavimo pitanjem djetetovih intelektualnih sposobnosti. Međutim, adaptivne vještine mogu biti još važnija komponenta za njegovo učinkovito i samostalno funkcioniranje. Pri točnom definiranju problema djece s posebnim potrebama moramo imati na umu i jedno i drugo, kako bismo što preciznije osmislili plan pružanja pomoći pojedinačnom djetetu. U nastavku ću definirati pojam adaptivnog ponašanja i predstaviti njegov konstrukt, kao i procjenu adaptivnog ponašanja te pomoć djeci s poteškoćama u ovom području.

2. Definicija adaptivnog ponašanja

Prve definicije i pokušaji procjene adaptivnog ponašanja datiraju još iz vremena stare Grčke, kada su se poteškoće u adaptivnom ponašanju doživljavale odnosno smatrale odrazom poremećaja u duševnom razvoju [11]. Prvu formalnu definiciju adaptivnog ponašanja pružila je Američka asocijacija za intelektualne i razvojne teškoće (AAIDD¹) 1959. godine. Njihova definicija postala je temelj današnjih definicija adaptivnog ponašanja [9].

Adaptivno ponašanje predstavlja vještine koje su pojedincu neophodne kako bi mogao funkcionirati u svakodnevnom životu i uspješno odgovoriti na zahtjeve svog socijalnog okruženja [5]. Trenutno važeća definicija adaptivnog ponašanja koju je objavio AAIDD (2016) pruža objašnjenje da adaptivno ponašanje obuhvaća naučene konceptualne, socijalne i praktične vještine koje su ljudima potrebne u svakodnevnim situacijama. Slično tome, u petom izdanju Dijagnostičkog i statističkog priručnika za duševne poremećaje (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-5), navodi se da se adaptivno ponašanje odnosi na „mjeru u kojoj osoba zadovoljava društvene standarde u smislu osobne neovisnosti i socijalne odgovornosti, u usporedbi s pojedincima slične starosne dobi koji dolaze iz sličnog sociokulturnog okruženja” [3].

Pri tome je bitno da pojedinac može iskazati samostalno ponašanje na određeni način ili obavljati određenu aktivnost, tj. da mu nije potrebna pomoć [9]. Međutim, to ne ispunjava sve uvjete za učinkovito adaptivno ponašanje. S. S. Sparrow, Balla i Cicchetti [12] navode da je osim samostalnog ponašanja važno da pojedinac

---

¹ *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities*, koji se prije zvao *American Association on Mental Retardation* (AAMR).

bude sposoban procijeniti u kojoj je situaciji određeno ponašanje prikladno, te da ga u skladu s tim i primjereno izrazi. Na primjer, ako se netko može ponašati u skladu s pravilima sigurnog ponašanja i ujedno ih razumije, ali ih se rijetko pridržava, to se smatra nedovoljno izraženim adaptivnim ponašanjem u ovoj domeni [12].

S. S. Sparrow i suradnici [12] navode tri glavne značajke adaptivnog ponašanja: adaptivno ponašanje ovisi o dobi; adaptivno ponašanje ovisi o očekivanjima i standardima drugih pojedinaca; adaptivno ponašanje je karakteristično ponašanje pojedinca, a ne njegova sposobnost. Stoga je pri procjeni adaptivnog ponašanja potrebno razlikovati sposobnost pojedinca da se ponaša na određeni način ili obavlja određenu aktivnost od učestalosti iskazivanja ponašanja ili aktivnosti [9], [12]. Ovu razliku naglašava i Međunarodna zdravstvena organizacija [15], koja razlikuje aktivnost (eng. activity) od izvedbe (eng. performance).

Procjena adaptivnog ponašanja važan je dio tretmana i planiranja pomoći pojedincima s raznim poteškoćama koje utječu na njihovo svakodnevno funkcioniranje. Procjenom dobivamo podatke o tome koliko je pojedinac samostalan, što nam može poslužiti kao polazište za formuliranje odgojno-obrazovnih ciljeva i terapijskih programa, kao i praćenje napretka pojedinca u područjima njegove samostalnosti i učinkovitosti [14].

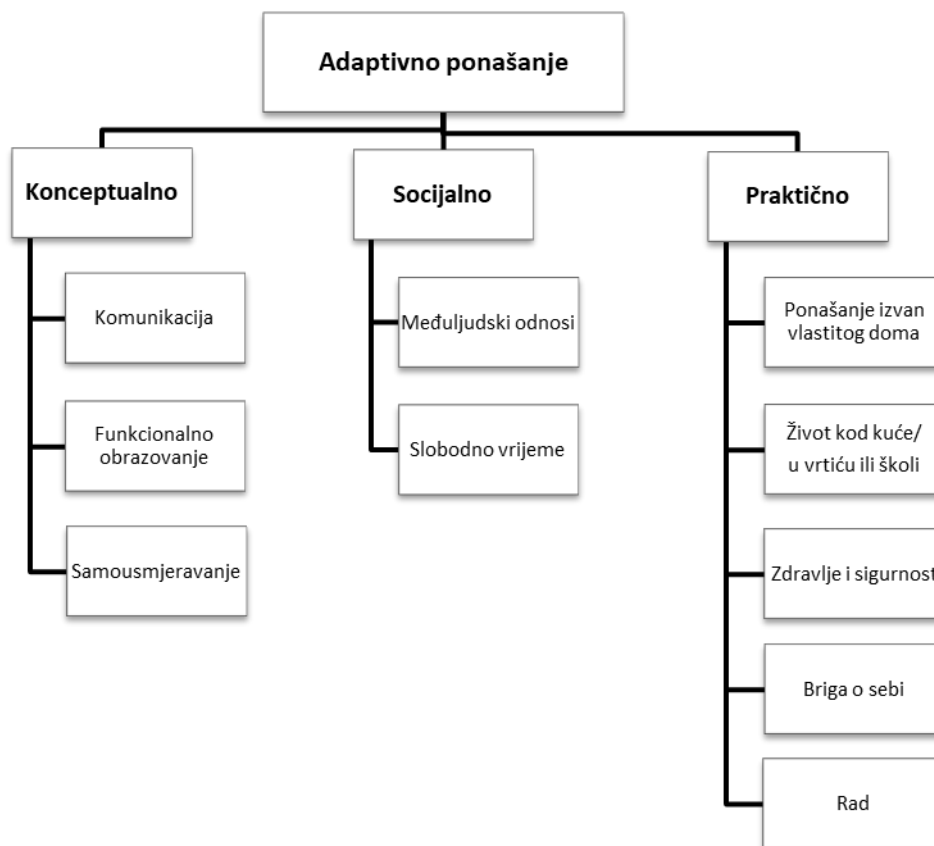
3. Konstrukt adaptivnog ponašanja

Prema definiciji AAIDD [1], adaptivno ponašanje obuhvaća tri široka područja – konceptualno, socijalno i praktično. Peto izdanje Dijagnostičkog i statističkog priručnika za duševne poremećaje [3] također navodi ova tri područja adaptivnog ponašanja pri definiranju kriterija za dijagnosticiranje poremećaja u duševnom razvoju.

P. L. Harrison i Oakland [9] definiraju tri područja adaptivnog ponašanja na sljedeći način:

»*Konceptualno područje* predstavlja ponašanje koje je ljudima potrebno za komunikaciju s drugima, za korištenje vještina koje su stekli u procesu obrazovanju te za planiranje i izvršavanje zadataka. *Socijalno područje* predstavlja ponašanje koje je neophodno u ostvarivanju međuljudskih odnosa, te za izražavanje socijalno odgovornog ponašanja i provođenje slobodnog vremena. *Praktično područje* predstavlja ponašanje koje je pojedincima potrebno da bi zadovoljili svoje osobne potrebe, odnosno da bi mogli brinuti o svom zdravlju, učinkovito funkcionirati u zajednici, te uspješno brinuti o svom domu, učionici ili radnom prostoru.«

Svako od triju područja adaptivnog ponašanja sastoji se od podpodručja koja uključuju specifičnije aspekte adaptivnog ponašanja. Na slici 1 predstavljena je struktura (područja i podpodručja) adaptivnog ponašanja.

Slika 1. Struktura adaptivnog ponašanja (sažeto prema: [2], [3], [9]).

Prema AAMR [2] i DSM-5 [3] postoji deset podpodručja adaptivnog ponašanja. P. L. Harrison i Oakland [8], [9] opisuju ih na sljedeće načine:

- **komunikacija/sporazumijevanje** – jezik, govor i vještine slušanja, koje su pojedincima neophodne za komuniciranje s drugima;
- **funkcionalno obrazovanje** – osnove čitanja, pisanja, računanja i drugih vještina neophodnih za svakodnevno samostalno funkcioniranje;
- **samousmjeravanje** – vještine koje su pojedincima potrebne za samostalno i odgovorno ponašanje te samokontrolu;
- **međuljudski odnosi** – vještine koje su pojedincima potrebne za uspostavljanje i održavanje odnosa s drugima;
- **slobodno vrijeme** – vještine koje su pojedincima potrebne za funkcioniranje i planiranje slobodnih aktivnosti;
- **ponašanje izvan vlastitog doma (kuće)** – vještine koje su pojedincima potrebne za uspješno funkcioniranje u društvu;
- **život kod kuće/u vrtiću ili školi** – vještine koje su pojedincima potrebne za učinkovitu brigu o svom domu ili školskom/vrtićkom okruženju;
- **zdravlje i sigurnost** – vještine koje su pojedincima potrebne za zaštitu i očuvanje zdravlja te pružanje odgovarajuće skrbi u slučaju bolesti ili ozljede;

- **briga o sebi** – vještine koje su pojedincima potrebne da bi se brinuli o sebi (npr. hranjenje, odijevanje, briga o osobnoj higijeni);
- **rad** – vještine koje su ljudima potrebne za uspješno funkcioniranje u radnom okruženju i održavanje radnog odnosa.

4. Procjena adaptivnog ponašanja i pružanje pomoći djeci s teškoćama

Procjena adaptivnog ponašanja zahtjevan je proces jer sadrži opsežan skup različitih ponašanja koje ocjenjivač (evaluator) mora procijeniti. Stoga je važno dobro poznavati pojedinca odnosno dijete [9], National Research Council [10], Sparrow et al.[12]. Adaptivno ponašanje djeteta u kućnom okruženju obično procjenjuju roditelji ili skrbnici, a u vrtiću i školi to čine odgajatelji ili učitelji.

Obično postoji sličnost među načinima izražavanja adaptivnog ponašanja djeteta u različitim okruženjima, ali se procjene roditelja i odgajatelja/učitelja mogu razlikovati jer ocjenjivači promatraju dijete u različitim okruženjima, u različitim vremenskim intervalima, a razlikuju se i njihove socijalne uloge u sklopu odnosa prema djetetu [9]. Ovisno o tome ima li dijete deficit vještina (skill deficit) ili deficit izvedbe (performance deficit), razlikuje se i način na koji ćemo mu pokušati pomoći. Problemi u području vještina javljaju se kada dijete ne uspije usvojiti ponašanje koje mu je neophodno za učinkovito i samostalno funkcioniranje u vlastitom okruženju [8]. U tom slučaju djetetu možemo pomoći analizom pojedinačnog ponašanja/zadatka i određivanjem slijeda malih koraka koji su potrebni da bi se taj zadatak uspješno izvršio ili da bi dijete usvojilo određeno ponašanje. Problemi s izvedbom nastaju kada dijete ne koristi vještine koje su mu potrebne, iako ih posjeduje [4]. Razlozi za to mogu se skrivati u nemotiviranosti djeteta, u činjenici da ono nema priliku pokazati i trenirati te vještine [6], a možda čak netko drugi obavlja aktivnost umjesto njega ili dijete jednostavno odbija izvršiti određenu aktivnost/izraziti takvo ponašanje [9]. S obzirom na činjenicu da nisu sva adaptivna ponašanja ili vještine jednako važne za samostalno i učinkovito funkcioniranje, potrebno je ispitati njihov značaj u smislu zahtjeva i očekivanja okoline[9]. Ditterline i suradnici [4] sugeriraju da intervencije odnosno korake, koji imaju za cilj pomoći da djetetovo adaptivno ponašanje postane učinkovitije, treba najprije usmjeriti na uvježbavanje vještina koje su djetetu najpotrebnije, a tek onda na druge manje bitne vještine.

5. Zaključak

Učinkovito i samostalno adaptivno ponašanje u ranom i srednjem djetinjstvu ima ključni značaj za daljnji razvoj djeteta. Eventualne poteškoće u navedenim područjima razvoja potrebno je otkriti i tretirati rano kako bismo djeci mogli ponuditi odgovarajuću pomoć i podršku u usvajanju pojedinih vještina koje su im bitne za svakodnevno funkcioniranje kako u kućnom okruženju, tako i u vrtiću te školi.

Pri tome je važno točno definirati djetetove probleme, kako bi mu stručni radnici u odgojno-obrazovnim ustanovama pružili što učinkovitiju pomoć i podršku, odnosno pomogli mu u jačanju adaptivnog ponašanja koje će ga osnažiti na putu do samostalnosti. Prednost precizne definicije problema i ciljeva u ovom području je i to što možemo lakše pratiti učinkovitost intervencija pomoći i prosudbu o njihovoj

smislenosti. Fokusirajući se na intelektualne sposobnosti djece u školi, često zaboravljamo važnost dječjeg adaptivnog ponašanja. Skupina djece s posebnim potrebama vrlo je heterogena u pogledu adaptivnih vještina. Stoga je važno individualno tretirati svako dijete, a ne generalizirati postojeće teškoće na temelju vrste deficita odnosno nedostatka koje dijete ima. Osim toga, važno je uključiti stariju djecu u osmišljavanje koraka pomoći i zajedno s njima pratiti napredak, jer će to pozitivno utjecati na njihovu motivaciju za uvježbavanje raznih vještina te proces učenja.

6. Literatura

- [1.] American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, AAIDD. (2016). Definition of intellectual disability. Dostupno na: <https://aidd.org/intellectual-disability/definition#.VxiTmnr1K6R> [Pristupljeno 24. 5. 2023.].
- [2.] American Association on Mental Retardation, AAMR. (1992). Mental retardation: Definition, classification, and systems of supports (9. izd.). Washington, DC: Avtor.
- [3.] American Psychiatric Association, APA. (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5. izd.). Washington, DC: Avtor.
- [4.] Ditterline, J., Banner, D., Oakland, T., Becton, D. (2008). Adaptive behavior profiles of students with disabilities. *Journal of Applied School Psychology*, 24(2), 191–208.
- [5.] Ditterline, J., Oakland, T. (2009). Relationships between adaptive behavior and impairment. V: S. Goldstain in J. A. Naglieri (ur.), *Assessing impairment: From theory to practice* (str. 31–49). New York: Springer Publishing Company.
- [6.] Gresham, F. M., Elliot, S. N. (1987). The relationship between adaptive behavior and social skills: Issues in definition and assessment. *The Journal of Special Education*, 21(1), 167–181.
- [7.] Harrison, P. L., Boney, T. L. (2002). Best practices in the assessment of adaptive behavior. V: A. Thomas in J. Grimes (ur.), *Best practices in school psychology*, 4. izd., Vol. 2 (str. 1167–1179). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.
- [8.] Harrison, P. L., Oakland, T. (2000). *Adaptive Behavior Assessment System, Manual* (2. izd.). Los Angeles: Western Psychological Services.
- [9.] Harrison, P. L., Oakland, T. (2015). *Adaptive Behavior Assessment System, Manual* (3. izd.). Torrance, CA: Western Psychological Services.
- [10.] National Research Council. (2002). *Mental retardation: Determining eligibility for social security benefits*. Washington, DC: The National Academies Press.
- [11.] Oakland, T., Daley, M. (2013). Adaptive behavior: Its history, concepts, assessment, and applications. V: K. F. Geisinger (ur.), *APA Handbook of testing and assessment in psychology*, Vol. 3: *Testing and assessment in school psychology and education* (str. 183–212). Washington, DC: American Psychological Association.
- [12.] Sparrow, S. S., Balla, D. A., Cicchetti, D. V. (1984). *Vineland Adaptive Behavior Scales*. Circles Pines, MN: American Guidance Service.
- [13.] Sparrow, S. S., Cicchetti, D. V. (1987). Adaptive behavior and the psychologically disturbed child. *The Journal of Special Education*, 21(1), 89–100.

[14.] Stropnik, S., Kodrič, J. (2012). Prilagoditvene spretnosti. Psihološka obzorja, 21(2), 41–50.

[15.] World Health Organization, WHO. (2007). International Classification of Functioning, Disability and Health: Children and Youth Version. Geneva: Avtor.